

УДК 378. 27

DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2021.74-3.41>

О. І. Яковенко

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри управління підприємницькою та туристичною діяльністю
Ізмаїльського державного гуманітарного університету

ФОРМИ ТА ВИДИ ПІДВИЩЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ

У пропонованій статті розглянуто проблематику підвищення професійної компетентності науково-педагогічних працівників ЗВО з орієнтацією на європейські стандарти вищої освіти. Визначено, що сучасне підвищення кваліфікації та освіта науково-педагогічних працівників повинні сприяти безперервному розвитку належного рівня професійної компетентності педагогів, постійному підвищенню їхніх здатностей для забезпечення надання учням освіти належної якості. Автором визначені завдання підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників. Проаналізовано нормативно-правову базу та поданий аналіз останніх досліджень науковців щодо застосування окремих видів підвищення кваліфікації та компетентності науково-педагогічних працівників. За аналізом таких нормативно-правових актів, як закони України «Про освіту», «Про вищу освіту», постанов Кабінету Міністрів та Міністерства освіти України, виділено законодавчо встановлені форми проведення підвищення професійної кваліфікації педагогів, які сприяють розвитку їхньої компетентності: інституційної (очної (денної, вечірньої), заочної, дистанційної, мережевої, дуальної, на робочому місці, на виробництві). Також автор зауважує на багатьох змінах законодавчих актів щодо підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників, пропонує своє висвітлення деяких нормативних положень.

У рамках законодавчо визначених форм розглянуті ефективні види підвищення кваліфікації та професійної компетентності викладачів ЗВО. Розглянуті як традиційні види: лекторії, семінари, практикуми, так і новітні, які сприяють більш практичній діяльності, використанню інтерактивного навчання тощо. Зауваження зроблено на тому, що в нормативно-правових актах необхідно закріплювати лише форми підвищення професійної компетентності викладачів ЗВО, види ж досить швидко розвиваються та оновлюються, тому вони не повинні бути якимось законодавчо закріпленим, а розвиватися у науково-творчому пошуку педагогів.

У висновках автор наголошує на необхідності постійного вдосконалення професійної майстерності педагогічних кадрів.

У ході дослідження автор доходить висновку, що і підвищення кваліфікації, і проходження атестації науково-педагогічними працівниками повинні враховувати їхні індивідуальні потреби та будуватися на компетентнісному підході.

Ключові слова: підвищення кваліфікації, компетентність, професійна компетентність науково-педагогічних працівників ЗВО, професійний розвиток науково-педагогічних працівників ЗВО.

Постановка проблеми. Згідно з основними нормативно-правовими актами у сфері освіти України, її пріоритетними напрямками визначено європейський рівень якості освіти, розробка компетентнісного підходу в освітній сфері, створення системи безперервної освіти. Отже, сучасне підвищення кваліфікації та освіта науково-педагогічних працівників повинні сприяти безперервному розвитку належного рівня професійної компетентності педагогів, постійному підвищенню їхніх здатностей для забезпечення надання учням освіти належної якості. Натепер наявні як традиційні форми підвищення кваліфікації педагогічних працівників, так розвиваються і сучасні, які вкрай необхідно використовувати у розвитку професійної компетентності педагогів. Вони мають свої переваги, в тому числі з економії часу. Саме тому ми вважаємо актуальною для розгляду вибрану проблематику.

Мета роботи – розглянути сучасні та ефективні форми та види розвитку професійної компетентності науково-педагогічних працівників ЗВО.

Останні дослідження. Питанням професійного розвитку науково-педагогічних працівників ЗВО присвячено багато праць науковців, зокрема, виділимо Т. Борову [6], Н. Любченко [7], В. Олійник [9], деякі автори розглядають лише окремі аспекти проблематики, як-то дистанційну чи самоосвіту. Проте, незважаючи на достатню увагу науковців до вибраної проблеми, вважаємо, що з часом форми та види освіти вдосконалюються та потребують нового наукового погляду.

Виклад основного матеріалу. Необхідність підвищення кваліфікації педагогів на законодавчому рівні декларується як Законом України «Про освіту» [1], так і «Про вищу освіту» [2], іншими нормативними актами, серед яких виділимо «Порядок підвищення кваліфікації педагогічних

та науково-педагогічних працівників» [3], який був затверджений Кабінетом Міністрів України 21 серпня 2019 року. У ньому на законодавчому рівні були визначені форми і види її проходження. Відповідно до п. 6 зазначеного Порядку до форм віднесені такі як: інституційна (очна (денна, вечірня), заочна, дистанційна, мережева, дуальна, на робочому місці, на виробництві тощо.

П. 3. цієї постанови чотириразово змінювався, і якщо раніше оперував термінологією компетентнісного підходу, зараз метою підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників просто визначає їхній професійний розвиток відповідно до державної політики у галузі освіти та забезпечення якості освіти.

На нашу думку, цей пункт слід викласти у такій редакції: «Метою підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників є розвиток їхніх професійних компетентностей відповідно до державної політики у галузі освіти та забезпечення якості освіти».

Для забезпечення підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників потрібне виконання таких завдань:

– удосконалення раніше набутих та/або набуття нових компетентностей у професійній діяльності або галузі знань з урахуванням вимог відповідного професійного стандарту;

– набуття особою досвіду виконання необхідних завдань та додаткових обов'язків у межах спеціальності та/або професії та/або займаної посади; формування та розвитку цифрової, управлінської, комунікаційної, медійної, інклюзивної, мовленнєвої компетентностей тощо.

Натепер ведеться робота щодо вдосконалення професійної діяльності науково-педагогічних працівників, про що свідчать, зокрема, проекти до зміни Порядку підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників та його численні поправки, інших нормативно-правових актів у сфері освіти, розробки науковців та практична діяльність педагогів з підвищення кваліфікації.

У рамках форм підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників (як і в інших сферах навчання) нині вже розроблено та впроваджено різноманітні види розвитку професійної компетентності педагогів. Найбільш традиційні – це лекторії та семінари, на яких педагоги, прослухавши визначений курс, можуть підвищити свою кваліфікацію. Та натепер це не найбільш ефективні види підвищення професійності, наявні види підвищення професійної компетентності, які дають більшу ефективність не лише у здобутті знань і навичок, а перетворюють їх саме на компетентність педагога.

Серед очних маємо виділити конференції, практикуми, майстер-класи, тренінги, які і закріплені в нормативних актах, ці види підвищення

кваліфікації визнані більш ефективними порівняно з традиційними, адже мають більш практичне спрямування, надають не лише теоретичні знання, але і сприяють оволодінню компетенціями професійної діяльності.

Більш широко ми розглядали практичну спрямованість сучасних видів навчання та підвищення професійної компетентності у монографії «Формування ключових компетенцій професійної діяльності майбутніх економістів у процесі практичної підготовки: теоретико-методологічний аспект» [14, с. 12–15].

Така організація вдосконалення професійної компетентності науково-педагогічних працівників потребує набагато більших зусиль, більш компетентних викладачів та тренерів, матеріальних витрат, проте ці вкладення виправдовуються рівнем підвищення компетентності учасників цих заходів та привертають увагу активних, талановитих, амбіційних викладачів набагато частіше.

Стажування залишається одним з найефективніших видів очних форм набуття педагогічного досвіду та оволодіння професійною компетентністю. Здобуття досвіду безпосередньо від досвідченої людини, яка у своїй професії пропрацювала чимало років, – це значний вклад у майбутню практичну діяльність викладача, це не лише перейняття досвіду спеціально-педагогічних знань, але й можливість виключення помилок в управлінській, педагогічній, психологічній діяльності.

Стажування залишається основним із традиційних видів підвищення кваліфікації та набуття педагогами професійної компетентності, адже ніякі курси та тренінги не замінюють практичної діяльності під керівництвом досвідченого наставника. Роль педагогічного стажування досліджено у багатьох роботах науковців, адже це надзвичайно важлива тема, зокрема відзначимо розробки В. Чепурної [12], О. Ярошинської [15], які актуалізують саме науково-педагогічне стажування для розвитку викладачів ЗВО.

Стажування може проводитися як на базі навчального закладу, у якому працює педагог, інших навчальних закладів, до того ж і закордонних, на виробництві чи підприємстві, з якими укладено угоди щодо стажування.

Дистанційне навчання в Україні врегульоване Наказом МОН [4] та є досить поширеною формою навчання. Із пандемією Covid-19 ця форма стала ще більш поширеною. Науковими розробками, зокрема і в підготовці економістів, за дистанційною формою навчання займалися О. Поплавська [10], Ю. Торба [11] та інші науковці. Дистанційне навчання науково-педагогічних працівників реалізується у таких видах, як вебінари, онлайн-курси, онлайн-бізнес-ігри, онлайн-навчання за різноманітною спрямованістю, яка надасть педагогові

більшої компетентності з того чи іншого напрямку його професійної діяльності.

Тим не менше, для того щоб завжди залишатися професіоналом, педагогу потрібна постійна самоосвіта, адже наука і технології постійно розвиваються, отже, педагог для підтримання своєї професійної майстерності також повинен постійно розвиватися: щодня приділяти увагу тим завданням, в яких відчуває свій недолік, – управлінським аспектам, психологічним аспектам, вивченню зарубіжних мов тощо. Зараз для самоосвіти є багато можливостей: від прочитання книжки до проходження тренінгів в Інтернеті. Найголовніше, щоб сам педагог мав бажання підвищувати свою компетентність, щоб він регулярно виділяв на цей процес час та отримував результати своєї діяльності, адже без них мотиваційний аспект може згасати.

Щодо класифікації видів підвищення професійної компетентності педагогів, на наш погляд, їх не слід закріплювати в нормативних актах, адже сфера освіти швидко розвивається, використовує новітні технології – це постійний творчий, науково-педагогічний пошук та розвиток, тому таку класифікацію потрібно проводити лише у рамках наукових розробок.

Висновки та пропозиції подальших досліджень. Натепер ЗВО формують та закладають у навчальний процес короткострокові та довгострокові плани підвищення кваліфікації свого персоналу. Вважаємо, що процес підвищення кваліфікації педагогічних працівників повинен бути не тільки врегульований основними програмами, але і враховувати індивідуальні потреби та запити кожного окремого працівника, сприяти його професійному розвитку саме у вибраному ним напрямі. А для цього важливо використовувати компетентнісний підхід, адже він сприяє визначенню саме тих компетентцій, які педагог вважає для себе необхідними для поліпшення.

Професійна діяльність викладачів ЗВО потребує постійного вдосконалення професійної майстерності педагогічних кадрів. В умовах компетентнісного підходу в освіті, ми вважаємо, що розвиток професійних здатностей педагога має позиціонуватися в межах розвитку його компетентності. Натепер досить актуальні такі форми розвитку професійної компетентності викладачів, як: очна, заочна, на підприємстві, дистанційна та ін., у їх рамках розроблено багато видів підвищення кваліфікації.

Підвищення кваліфікації, проходження атестації педагогічних кадрів повинні враховувати основи й вимоги компетентнісного підходу та бути оновлені на його засадах. Також необхідно вносити нові види навчання та формування до розвитку професійної компетентності викладачів, враховувати вимоги сучасного світу та навчання, їхні потреби, мотивувати педагогів до самоосвіти, розробки різноманітних проектів, самоосвіти тощо.

Список використаної літератури:

1. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#n1235> (дата звернення: 01.12.2020).
2. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (дата звернення: 30.11.2020).
3. Деякі питання підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників : Постанова КМУ від 21.08.2019 р. № 800. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/800-2019-%D0%BF#Text> (дата звернення: 01.12.2020).
4. Про затвердження Положення про дистанційне навчання : Наказ МОН від 25.04.2013. № 466. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0703-13#Text> (дата звернення: 01.12.2020).
5. Бондарчук О.І. Психологічні особливості розвитку самоефективності керівників освітніх організацій в умовах післядипломної педагогічної освіти. *Післядипломна освіта в Україні*. 2013. № 1. С. 79–83.
6. Борова Т.А. Теоретичні засади адаптивного управління професійним розвитком науково-педагогічних працівників вищого навчального закладу : монографія. Харків : СМІТ, 2011. 384 с.
7. Любченко Н.В. Управління науково-методичною діяльністю закладів післядипломної педагогічної освіти: координаційний аспект : науково-методичний посібник. Київ : ЦП «КОМПРИНТ», 2013. 256 с.
8. Неперервна професійна освіта: філософія, педагогічні парадигми, прогноз : монографія. / за ред. В.Г. Кременя. Київ : Наук. думка, 2003. 853 с.
9. Олійник В.В. Безперервний професійний розвиток педагога в умовах реалізації Національної стратегії розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки. *Науково-методичне забезпечення діяльності освітніх округів в умовах реформування освітньої галузі* : темат. зб. пр. Всеукр. наук.-практ. семінару в рамках Всеукр. школи новаторства кер., наук.-пед. і пед. працівників післядиплом. пед. освіти. Рівне : ПП Лапсюк, 2012. С. 3–13.
10. Поплавська О.А. Дистанційне навчання як прогресивна форма підготовки майбутніх економістів. *Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти*. 2013. Вип. 7. С. 134–137.
11. Торба Ю.І. Дистанційне навчання як один з пріоритетних напрямів модернізації професійної освіти. *Наукова скарбниця освіти Донеччини*. 2013. № 3. С. 77–81.
12. Чепурна В.О. Роль педагогічного стажування у підготовці магістрів технічних спеціальностей

- до управлінської діяльності. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2013. Вип. 31. С. 591–596.
13. Чернишова Є.Р. Формування кадрового потенціалу системи післядипломної педагогічної освіти : монографія. Київ : Пед. думка, 2012. 472 с.
14. Яковенко О.І. Формування ключових компетенцій професійної діяльності майбутніх економістів у процесі практичної підготовки: теоретико-методологічний аспект. Ніжин : Видавець ПП Лисенко М.М., 2014. 244 с.
15. Ярошинська О. Наукове стажування як одна із форм підвищення професійної майстерності викладача вищої школи. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*. 2008. № 27. С. 153–159.

Yakovenko O. Forms and types of improving the professional competence of scientific and pedagogical workers

This article deals with the problem of increasing the professional competence of scientific and pedagogical workers of the HEI with an orientation to European standards of higher education. It has been determined that modern advanced training and education of scientific and pedagogical workers should contribute to the continuous development of the appropriate level of professional competence of teachers, continuous improvement of their abilities to ensure the provision of education of appropriate quality to students. The author defines the tasks of professional development of pedagogical and scientific-pedagogical workers. The regulatory and legal framework is analyzed and the analysis of the latest research by scientists on the use of certain types of advanced training and competence of scientific and pedagogical workers is presented. According to the analysis of such normative legal acts as the Laws of Ukraine "On Education", "On Higher Education", Resolutions of the Cabinet of Ministers and the Ministry of Education of Ukraine, the legislatively established forms of professional development of teachers that contribute to the development of their competence have been identified: institutional (full-time, daytime, evening), correspondence, distance, network, dual, in the workplace, in production. Also, the author notes on many changes in legislative acts on improving the qualifications of scientific and pedagogical workers, offers his coverage of some regulatory provisions.

Within the framework of legally defined forms, effective types of advanced training and professional competence of teachers of HEIs are considered. Both traditional types are considered: lectures, seminars, workshops, and the latest, which contribute to more practical activities, the use of interactive learning, and the like. The remarks are made on the fact that in the normative legal acts it is necessary to fix only the forms of increasing the professional competence of teachers of the HEI, the types are developing and renewing quite quickly, therefore they should not be somehow legislatively fixed, but develop in the scientific and creative search of teachers.

In the conclusions, the author emphasizes the need for continuous improvement of the professional skills of teaching staff.

In the course of the study the author comes to the conclusion that both professional development and certification by scientific and pedagogical workers should take into account their individual needs and be based on a competence-based approach.

Key words: *advanced training, competence, professional competence of scientific and pedagogical workers of HEI, professional development of scientific and pedagogical workers of HEI.*